

ธรรมาภิบาลเชิงสถาปัตยกรรม: การควบคุมคุณภาพงานออกแบบและก่อสร้าง ในโครงการภาครัฐ

Architectural Governance: Quality Control in the Design and Construction of Public Sector Projects

รับบทความ 19/05/2568

แก้ไขบทความ 22/07/2568

ยอมรับบทความ 13/08/2568

ขจรศักดิ์ เจ้ากรมทอง

สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต

Kajohnsak Chaokromthong

Department of Architecture, Faculty of Architecture, Kasembundit University

Kajohnsak.cha@kbu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการขาดกลไกธรรมาภิบาลต่อคุณภาพงานออกแบบและก่อสร้างในโครงการภาครัฐ และเพื่อเสนอแนวทางการควบคุมคุณภาพงานสถาปัตยกรรมผ่านกลไกธรรมาภิบาล โดยอ้างอิงหลักธรรมาภิบาล 5 ด้าน ได้แก่ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม ประสิทธิภาพ และการตรวจสอบได้ ทั้งนี้ ได้บูรณาการร่วมกับแนวคิดการประกันคุณภาพงานออกแบบทางสถาปัตยกรรม (Architectural Quality Assurance: AQA) และการประเมินประสิทธิภาพของอาคารหลังการใช้งาน (Building Performance Evaluation: BPE) เพื่อพัฒนาระบบควบคุมคุณภาพเชิงนโยบายอย่างยั่งยืน

งานวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เอกสารราชการ รายงานสื่อมวลชน และรายงานการตรวจสอบจากหน่วยงานภาครัฐประกอบกับกรณีศึกษาของโครงการก่อสร้างภาครัฐทั้งที่ประสบความสำเร็จและที่ประสบปัญหา รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกกับสถาปนิกและผู้ควบคุมโครงการในหน่วยงานรัฐ ผลการวิจัยพบว่า โครงการที่นำกลไกธรรมาภิบาลเชิงสถาปัตยกรรมมาใช้ เช่น การกลั่นกรองแบบร่างก่อนประกวดราคา การเปิดเผยข้อมูลการออกแบบล่วงหน้าและการประเมินผลหลังการใช้งานอาคาร (Post-Occupancy Evaluation: POE) มีแนวโน้มที่จะประสบความสำเร็จมากกว่าโครงการทั่วไป ทั้งในด้านคุณภาพแบบสถาปัตยกรรม ความพึงพอใจของผู้ใช้งาน และการลดปัญหาในระหว่างหรือภายหลังการก่อสร้าง

ข้อเสนอแนะสำคัญจากการวิจัย ได้แก่ การให้สภาวิชาชีพเข้ามามีบทบาทในกระบวนการตรวจสอบขอบเขตของงาน (TOR) และแบบร่าง การกำหนดระบบ POE เป็นเงื่อนไขในการเบิกจ่ายงบประมาณงวดสุดท้ายและการจัดตั้งหน่วยงานกลางด้านการประกันคุณภาพงานออกแบบสถาปัตยกรรมในภาครัฐ ซึ่งจะช่วยสร้างระบบควบคุมคุณภาพที่ยั่งยืน โปร่งใส และตรวจสอบได้ในระยะยาว

คำสำคัญ: ธรรมาภิบาลเชิงสถาปัตยกรรม การออกแบบอาคารภาครัฐ การประกันคุณภาพงานออกแบบ (AQA) การประเมินผลหลังการใช้งาน (BPE, POE) การควบคุมคุณภาพ การจัดซื้อจัดจ้างภาครัฐ

Abstract

This research article aims to analyze the impact of the absence of architectural governance mechanisms on the quality of design and construction in public sector projects and to propose governance-based approaches for improving quality control in architectural works. The study applies five key principles of good governance—transparency, accountability, participation, efficiency, and auditability—integrated with two core architectural frameworks: Architectural Quality Assurance (AQA), which emphasizes the systematic control of design quality, and Building Performance Evaluation (BPE), which focuses on post-occupancy assessment of building performance based on actual user experience. In particular, the research highlights the importance of implementing Post-Occupancy Evaluation (POE) as a feedback mechanism for long-term quality assurance.

A qualitative research methodology was employed, involving documentary research, analysis of official documents and investigative reports, case studies of both successful and problematic public construction projects, and semi-structured interviews with architects and government project supervisors. The results indicate that public projects incorporating architectural governance practices—such as external design review panels, pre-bid design disclosure, and POE—achieve higher levels of design quality, user satisfaction, and project accountability compared to projects without such mechanisms.

Key policy recommendations include assigning a formal role to professional councils in reviewing Terms of Reference (TOR) and architectural design drafts; requiring POE reports as a prerequisite for the final disbursement of construction budgets; and establishing a centralized governmental unit for architectural quality assurance. These measures aim to foster long-term sustainability, transparency, and public trust in the design and implementation of public sector buildings.

Keywords: *architectural governance, public sector design quality, Architectural Quality Assurance (AQA), Building Performance Evaluation (BPE), Post-Occupancy Evaluation (POE), quality control, government procurement*

บทนำ

แม้ว่าระบบราชการไทยจะมีการวางระเบียบด้านการจัดซื้อจัดจ้างอย่างรัดกุม โดยเฉพาะระเบียบว่าด้วยการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 ซึ่งออกตามพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและการบริหารพัสดุภาครัฐ พ.ศ. 2560 และระบบการตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณผ่านสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) และสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ป.ป.ช.) ซึ่งเป็นกลไกที่เน้นความโปร่งใสด้านการเงินและการบริหารสัญญาแต่ในทางปฏิบัติยังพบปัญหาคุณภาพงานออกแบบและก่อสร้างที่ไม่ถูกแก้ไขโดยเฉพาะในภาคอาคารราชการ โรงเรียน โรงพยาบาล และสิ่งปลูกสร้างสาธารณะขนาดใหญ่ ยังคงมีปัญหาละเลยที่ไม่ถูกแก้ไขผ่านกระบวนการตรวจสอบแบบเดิม

หลายโครงการพบว่า อาคารมีปัญหาโครงสร้างชำรุดก่อนเวลา มีข้อร้องเรียนเรื่องการใช้งานที่ไม่ตอบโจทย์ผู้ใช้จริง หรือมีการแก้ไขแบบจำนวนมากภายหลังการก่อสร้างเริ่มต้นไปแล้ว สิ่งเหล่านี้ไม่ได้สะท้อนเพียงข้อผิดพลาดทางเทคนิคแต่ยังชี้ให้เห็นถึงการขาดกลไกธรรมาภิบาลเชิงสถาปัตยกรรม (architectural governance) ซึ่งรวมถึงการไม่กลั่นกรองแบบอย่างรอบด้าน การขาดการมีส่วนร่วมของผู้ใช้งานและการไม่มีระบบติดตามผลลัพธ์หลังการใช้งานอาคาร (Post-Occupancy Evaluation: POE)

ในรอบทศวรรษที่ผ่านมา หลายประเทศทั่วโลกได้ให้ความสำคัญกับการกำกับดูแลกระบวนการออกแบบและก่อสร้างในโครงการภาครัฐด้วยแนวคิดธรรมาภิบาลเชิงสถาปัตยกรรม ซึ่งเน้นการบริหารจัดการที่โปร่งใส เปิดเผยข้อมูล มีส่วนร่วมจากภาคประชาชน และมุ่งเน้นคุณภาพเชิงวิชาชีพของแบบก่อสร้างมากกว่าการควบคุมเพียงด้านการเงินหรือสัญญาจ้าง

แนวคิด “ธรรมาภิบาลเชิงสถาปัตยกรรม” หมายถึง การนำหลักธรรมาภิบาลทั่วไปมาประยุกต์ใช้กับบริบทการออกแบบสถาปัตยกรรม โดยเน้นองค์ประกอบ 5 ด้าน ได้แก่ ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วม ประสิทธิภาพ และการตรวจสอบได้ ทั้งนี้ ต้องเชื่อมโยงกับการประกันคุณภาพแบบสถาปัตยกรรมและการประเมินผลการใช้งานจริงอย่างมีระบบ

อย่างไรก็ตาม ในประเทศไทย สถาสถาปนิกทำหน้าที่กำหนดมาตรฐานวิชาชีพและควบคุมคุณภาพแบบทางสถาปัตยกรรม สมาคมวิชาชีพทำหน้าที่สนับสนุนการสื่อสารระหว่างผู้ใช้งานและผู้ออกแบบ ส่วน สตง. ทำหน้าที่ตรวจสอบการใช้จ่ายและความคุ้มค่าของงบประมาณ แต่บทบาทเหล่านี้กลับยังไม่ถูกผนวกเข้ากับระบบการตรวจสอบคุณภาพงานออกแบบและก่อสร้างอย่างเป็นระบบ เช่น ยังไม่มีการประเมินแบบผ่านกลไกภายนอกก่อนประกวดราคา หรือการกำหนดให้ทุกโครงการต้องผ่านกระบวนการประเมินผลหลังใช้งานเพื่อย้อนกลับไปปรับปรุงแนวทางการออกแบบ

ปัญหาเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า แม้จะมี “ธรรมาภิบาล” ในเชิงนโยบายการเงินและการจัดซื้อจัดจ้างแต่ในมิติสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต การใช้สอยพื้นที่ และการบำรุงรักษาระยะยาว ยังขาดกลไกควบคุมที่เป็นระบบและรอบด้าน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนในการศึกษาและพัฒนาแนวทาง “ธรรมาภิบาลเชิงสถาปัตยกรรม” ให้เป็นเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพงานออกแบบและก่อสร้างของภาครัฐให้มีความยั่งยืน โปร่งใส และตอบโจทย์การใช้งานจริงของประชาชน

จุดประสงค์ของงานวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบของการขาดกลไกธรรมาภิบาลเชิงสถาปัตยกรรมที่ชัดเจนในระบบราชการไทยต่อคุณภาพงานออกแบบและก่อสร้างในโครงการภาครัฐ
2. เพื่อพัฒนาแนวทางการควบคุมคุณภาพงานออกแบบทางสถาปัตยกรรมในภาครัฐ ผ่านกลไกธรรมาภิบาลเชิงระบบที่สามารถตรวจสอบและประเมินผลได้อย่างยั่งยืน

การทบทวนวรรณกรรมและกรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดของบทความนี้วางอยู่บนพื้นฐานที่สำคัญว่า “ธรรมาภิบาล” ไม่ได้เป็นเพียงกลไกควบคุมการเงินหรือการจัดซื้อจัดจ้างเท่านั้น หากแต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการกำกับดูแลคุณภาพของกระบวนการออกแบบและก่อสร้างในโครงการภาครัฐได้อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในบริบทที่มีความซับซ้อนของกฎระเบียบ ความหลากหลายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และความคาดหวังด้านคุณภาพที่สูงขึ้นจากกระบวนการทางสาธารณะ

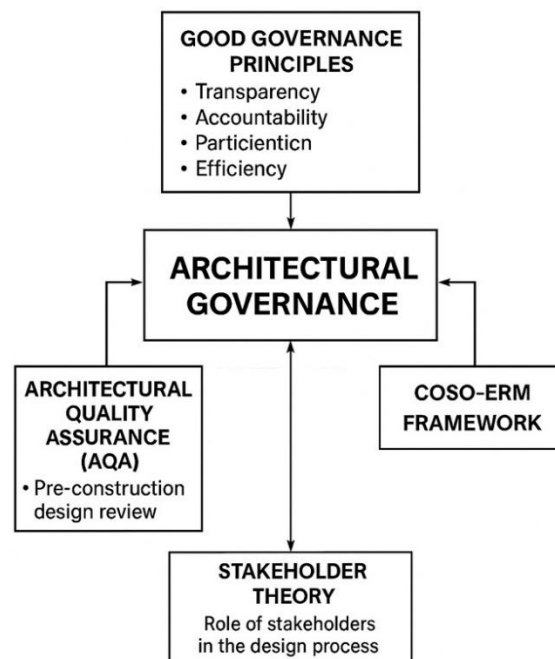
ในการวิจัยครั้งนี้ แนวคิด “ธรรมาภิบาลเชิงสถาปัตยกรรม” (architectural governance) ถูกเสนอให้เป็นการขยายความจากแนวคิด “ธรรมาภิบาล” (Good Governance) โดยเน้นมิติที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของงานออกแบบและการก่อสร้าง ซึ่งครอบคลุมทั้งกระบวนการตรวจสอบแบบโดยสถาปนิกหรือผู้เชี่ยวชาญภายนอกที่ไม่ได้มีส่วนได้เสียกับโครงการ เพื่อให้มั่นใจว่า ไม่ขัดต่อจรรยาบรรณวิชาชีพ การมีส่วนร่วมของผู้ใช้งานปลายทางในกระบวนการตัดสินใจและการประเมินผลลัพธ์หลังการใช้งานอย่างเป็นระบบ แนวคิดนี้จึงประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ความโปร่งใส (transparency) ความรับผิดชอบ (accountability) การมีส่วนร่วม (participation) ประสิทธิภาพ (efficiency) และการตรวจสอบได้ (auditability) ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับการยอมรับโดย United Nations Development Programme [UNDP] (1997) และถูกปรับใช้ในระบบบริหารงานภาครัฐหลายประเทศ

เพื่อให้กรอบแนวคิดนี้สะท้อนความเป็น “สถาปัตยกรรม” บทความจึงได้นำแนวคิดสนับสนุนจากสาขาวิชาชีพสถาปัตยกรรมมาผนวก ได้แก่ แนวคิดการประกันคุณภาพงานออกแบบทางสถาปัตยกรรม (Architectural Quality Assurance: AQA) ซึ่งมุ่งเน้นกระบวนการตรวจสอบแบบร่างและการสื่อสารระหว่างผู้ออกแบบกับผู้ใช้งาน (Emmitt & Gorse, 2003) และแนวคิดการประเมินผลประสิทธิภาพของอาคารหลังการใช้งาน (Building Performance Evaluation: BPE) ซึ่งมุ่งวัดผลลัพธ์ตามประสบการณ์ของผู้ใช้งานจริง (Preiser & Vischer, 2005)

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การประเมินผลหลังการใช้งานอาคาร (Post-Occupancy Evaluation: POE) ถูกมองว่า เป็นกลไกสำคัญในการสะท้อนความคุ้มค่าของงานออกแบบต่อการใช้งานจริงในระยะยาวและสามารถย้อนกลับไปปรับปรุงเกณฑ์หรือวิธีคิดในกระบวนการออกแบบต่อไปได้

กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการนี้จึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยง “โครงสร้างการกำกับดูแลเชิงธรรมาภิบาล” กับ “ผลลัพธ์เชิงคุณภาพของงานสถาปัตยกรรม” ได้อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ความโปร่งใสหมายถึงการเปิดเผยข้อมูล TOR และแบบร่างหน้าให้ประชาชนรับรู้ การมีส่วนร่วมหมายถึงการเปิดพื้นที่ให้ผู้ใช้งานมีบทบาทก่อนและหลังการออกแบบ ขณะที่ประสิทธิภาพและการตรวจสอบได้ต้องปรากฏอยู่ในกลไก BPE/POE ที่สามารถนำผลลัพธ์กลับมาสู่การปรับปรุงระบบออกแบบในอนาคต

Conceptual Relationship Diagram

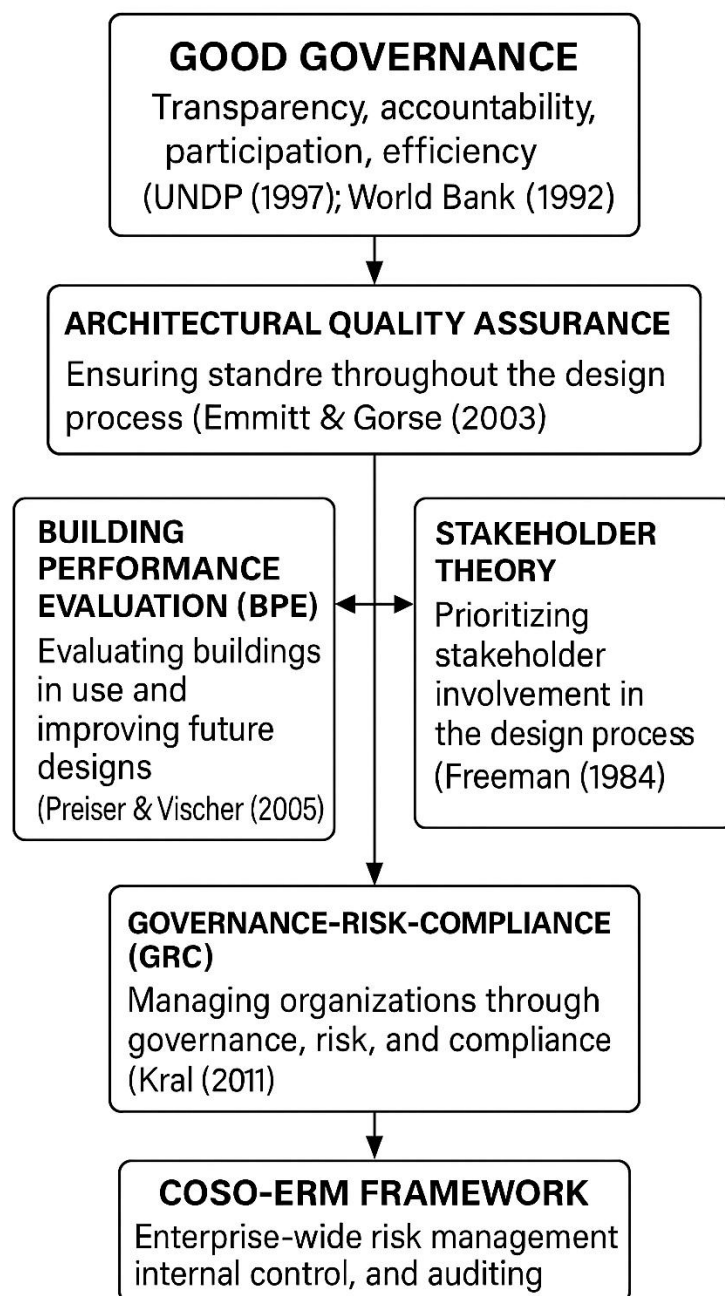

ภาพ 1 กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่สามารถประยุกต์ใช้ในการสร้างระบบกำกับดูแลงานออกแบบของรัฐให้เกิดความยั่งยืน

ที่มา: Created by the author using artificial intelligence (AI) via OpenAI’s ChatGPT (August 2025) to generate a conceptual relationship diagram based on the research content

มีงานวิจัยหลายชิ้นที่สนับสนุนกรอบแนวคิดลักษณะนี้ เช่น งานของวีวียอราและคณะ (Wiewiora et al., 2014) ที่เสนอว่า คุณภาพของโครงการก่อสร้างภาครัฐจะเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ หากมีการเปิดรับความคิดเห็นจากผู้ใช้และองค์กรวิชาชีพก่อนการออกแบบ หรือกรณีศึกษาของชอยและคิม (Choi & Kim, 2023) ในประเทศเกาหลีใต้ที่แสดงให้เห็นว่า การประเมิน POE ในโรงเรียนของรัฐ สามารถลดการร้องเรียนและเพิ่มอายุการใช้งานของอาคารได้จริงในบริบทของประเทศไทยเอง สำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) ก็เคยระบุว่า ปัญหาของการออกแบบผิดพลาดในโครงการของรัฐหลายโครงการไม่ได้เกิดจากเจตนาทุจริตแต่เกิดจากการไม่มีระบบ “กลั่นกรองคุณภาพเชิงสถาปัตยกรรม” ที่ชัดเจน (State Audit Office of the Kingdom of Thailand, 2023)

ด้วยกรอบแนวคิดนี้ บทความจึงไม่เพียงตั้งคำถามว่า “ธรรมาภิบาลมีผลต่อคุณภาพอย่างไร” แต่ยังเสนอโมเดลที่สามารถประยุกต์ใช้ในการสร้างระบบกำกับดูแลงานออกแบบของรัฐให้เกิดความยั่งยืน ตรวจสอบได้ และเกิดคุณค่าจริงต่อสังคม ดังภาพ 2 ซึ่งถือเป็นเป้าหมายเชิงนโยบายที่หลายประเทศกำลังมุ่งไป

ภาพ 2 กรอบแนวคิดเชิงธรรมาภิบาลและการควบคุมคุณภาพในงานออกแบบและก่อสร้างภาครัฐ

ที่มา: Created by the author using artificial intelligence (AI) tools, incorporating information from academic sources including COSO (2017); Emmitt & Gorse (2003); Freeman (1984); Kral (2011); Preiser & Vischer (2005); UNDP (1997); World Bank (1992)

จากภาพ 2 แสดงความเชื่อมโยงของแนวคิดหลัก 6 ประการ ในการกำกับดูแลงานออกแบบและก่อสร้างภาครัฐ เริ่มจาก Good Governance (UNDP, 1997; World Bank, 1992) ซึ่งวางหลักการโปร่งใส รับผิดชอบ มีส่วนร่วม ประสิทธิภาพ และตรวจสอบได้ เป็นรากฐานที่นำไปสู่ Architectural Quality Assurance: AQA (Emmitt & Gorse, 2003) เพื่อประกันคุณภาพแบบสถาปัตยกรรม ตลอดจนการออกแบบ ร่วมกับ Building Performance Evaluation: BPE (Preiser & Vischer, 2005) ที่ประเมินประสิทธิภาพ อาคารจริงและ Stakeholder Theory (Freeman, 1984) ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง จากนั้นพัฒนาไปสู่ Governance-Risk-Compliance: GRC (Kral, 2011) ในการจัดการองค์กรโดยคำนึงถึงการกำกับดูแล ความเสี่ยง และการปฏิบัติตามกฎระเบียบ จนถึง COSO-ERM Framework (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission [COSO], 2017) ที่เป็นระบบการบริหารความเสี่ยงเชิงองค์กรแบบครบวงจร

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยอาศัยการวิเคราะห์เอกสาร (documentary research) และการศึกษาแบบกรณีศึกษา (case study research) เพื่อทำความเข้าใจรูปแบบการบริหารจัดการด้านการออกแบบและก่อสร้างอาคารในโครงการภาครัฐ โดยเน้นมิติของธรรมาภิบาลเชิงสถาปัตยกรรม (architectural governance) และการประกันคุณภาพงานออกแบบ (Architectural Quality Assurance: AQA) ควบคู่กับการประเมินผลลัพธ์ของอาคารตามแนวทาง Building Performance Evaluation (BPE)

กรณีศึกษาที่เลือกประกอบด้วย 3 โครงการก่อสร้างภาครัฐ ได้แก่ อาคารราชการ อาคารเรียนในโรงเรียนของรัฐ และโรงพยาบาลชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างทั้งในแง่ขนาดโครงการและลักษณะผู้ใช้งาน โดยใช้หลักเกณฑ์การคัดเลือกจากโครงการที่ได้รับการตรวจสอบจากหน่วยงานภาครัฐและมีรายงานผลการใช้จริง

ข้อมูลหลักประกอบด้วยการวิเคราะห์เอกสารราชการ รายงานผลการตรวจสอบของสำนักงานตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) สื่อมวลชนและเอกสารประกวดราคาจากระบบ e-GP รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) กับผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ สถาปนิกที่ปรึกษา วิศวกรโครงการ และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานเจ้าของโครงการ จำนวน 6 คน

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลดำเนินการโดยใช้วิธี Triangulation ได้แก่ การเปรียบเทียบข้อมูลจากหลายแหล่ง (เอกสาร สัมภาษณ์ และกรณีศึกษา) เพื่อยืนยันความถูกต้องและมีการให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบบทสรุปผลเบื้องต้น (member checking) เพื่อเสริมความตรงของข้อมูล

ข้อมูลถูกเก็บระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2567 ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2568 และนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) เพื่อสร้างข้อเสนอเชิงระบบในการกำกับดูแลคุณภาพงานออกแบบในภาครัฐ

การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลในงานวิจัยนี้แบ่งออกเป็น 3 แหล่งหลัก ได้แก่

แหล่งข้อมูลเอกสาร (secondary sources) เช่น รายงานข่าวจากสื่อมวลชน บทความวิเคราะห์เกี่ยวกับข้อร้องเรียนในโครงการภาครัฐ รายงานผลการตรวจสอบจากสำนักงานการตรวจเงินแผ่นดิน (สตง.) และสำนักงาน ป.ป.ช. รวมถึงบทความจากวารสารวิชาชีพ เช่น วารสารของสภาสถาปนิก และบทความวิชาการเกี่ยวกับ AQA และ BPE

กรณีศึกษา (case study) ใช้การเลือกแบบมีวัตถุประสงค์ (purposive sampling) โดยเลือกกรณีศึกษาทั้งหมด 3 โครงการ แบ่งเป็นโครงการที่ประสบปัญหาเชิงคุณภาพ และโครงการที่ได้รับรางวัลด้านการออกแบบหรือมีรายงานผลใช้งานเชิงบวก

การสัมภาษณ์เชิงลึก ดำเนินการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured Interviews) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 6 คน ได้แก่ สถาปนิกผู้ออกแบบ วิศวกรโครงการ และเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องกับ TOR และการควบคุมคุณภาพ

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ (qualitative content analysis) โดยใช้กรอบแนวคิด Governance-Risk-Compliance (GRC) และ COSO-ERM Framework (COSO, 2017) ในการแบ่งข้อมูลออกเป็น 3 มิติ

ได้แก่ Governance การกำกับดูแลกระบวนการออกแบบและจัดจ้างอย่างโปร่งใส Risk การประเมินความเสี่ยงเชิงระบบที่อาจเกิดข้อบกพร่อง เช่น การบิดเบือน TOR การปฏิบัติตามระเบียบ และจรรยาบรรณวิชาชีพ

ข้อมูลจากเอกสาร กรณีศึกษา และการสัมภาษณ์ จะถูกเปรียบเทียบ (triangulated) เพื่อหาความสอดคล้องและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริง

ผลของงานวิจัย

ผลการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบระหว่างโครงการที่มีการบูรณาการกลไกธรรมาภิบาลเชิงสถาปัตยกรรมกับโครงการทั่วไป แสดงให้เห็นว่า โครงการที่มีการนำแนวคิดธรรมาภิบาลมาใช้ในกระบวนการออกแบบและก่อสร้างมีแนวโน้มประสบความสำเร็จมากกว่าในหลายมิติ อาทิ ด้านคุณภาพการก่อสร้าง ความพึงพอใจของผู้ใช้งาน และการลดจำนวนข้อร้องเรียนหลังการส่งมอบ ซึ่งในบางโครงการสามารถลดความล่าช้าจากการแก้ไขได้ถึง 3-6 เดือน

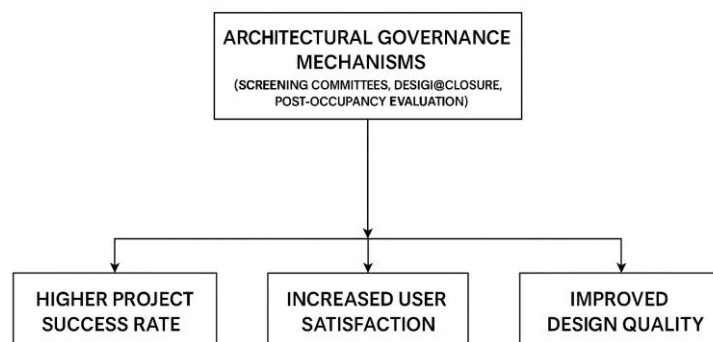
โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการที่มีการจัดตั้งคณะกรรมการกลั่นกรองแบบก่อนการประกวดราคา หรือเปิดเผยแบบให้ประชาชนมีส่วนร่วมล่วงหน้า สามารถลดปัญหาด้านการใช้งาน และความไม่พึงพอใจในการใช้งานจริงได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับหลัก "Participation" และ "Transparency" ในกรอบธรรมาภิบาลของ UNDP (1997)

ในอีกด้านหนึ่ง โครงการที่ดำเนินการประเมินผลหลังใช้งาน (Post-Occupancy Evaluation: POE) และนำผลลัพธ์มาปรับปรุงแนวทางการออกแบบในอนาคตได้สะท้อนความสามารถของระบบราชการในการ “เรียนรู้” และ “ปรับตัว” ตามแนวคิด Auditability & Accountability ใน COSO-ERM (COSO, 2017)

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า แนวปฏิบัติที่สอดคล้องกับหลัก Architectural Quality Assurance (AQA) เช่น การตรวจสอบแบบร่างโดยหน่วยงานภายนอกและการใช้เกณฑ์ประเมินคุณภาพแบบเชิงเทคนิคและเชิงการใช้งาน ส่งผลให้โครงการมีคุณภาพทางสถาปัตยกรรมสูงขึ้นลดการเปลี่ยนแปลงแบบระหว่างการก่อสร้างและสร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของเอมมิตต์และกอร์ส (Emmitt & Gorse, 2003) ที่ระบุว่า การสื่อสารระหว่างผู้ออกแบบและผู้ใช้งานอย่างมีโครงสร้างเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการ

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่า โครงการที่เปิดช่องทางให้มีการประเมินความเสี่ยง (risk assessment) และมีระบบติดตามผลการออกแบบเชิงนโยบายมักสอดคล้องกับโมเดล GRC (Governance-Risk-Compliance) ซึ่งทำหน้าที่เป็นโครงสร้างสนับสนุนธรรมาภิบาลในการบริหารงานก่อสร้าง (Kral, 2011) ข้อค้นพบทั้งหมดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพรีเซอร์ และวิสเซอร์ (Preiser & Vischer, 2005) ซึ่งชี้ว่า การนำกระบวนการ BPE มาใช้ในภาครัฐสามารถลดความสูญเปล่าของงบประมาณ เพิ่มประสิทธิภาพในการใช้งานอาคารและส่งเสริมความยั่งยืนเชิงนโยบายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Diagram of Research Findings: Architectural Governance and Project Outcomes

ภาพ 3 ข้อค้นพบในงานวิจัย

ที่มา: Created by the author using artificial intelligence (AI) tools, based on the author's research findings (August 2025)

การวิเคราะห์และสรุปผลงานวิจัย

ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การขาดกลไกธรรมาภิบาลในกระบวนการออกแบบและจัดจ้างงานสถาปัตยกรรมของภาครัฐเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความล้มเหลวของโครงการในหลายด้านไม่ว่าจะเป็นปัญหาคุณภาพของแบบก่อสร้างที่ไม่ตอบโจทย์การใช้งานจริง การเกิดค่าใช้จ่ายแฝงจากการแก้แบบหน้างานหรือการไม่สามารถตรวจสอบความคุ้มค่าของโครงการได้ในระยะหลังส่งมอบ

เมื่อเปรียบเทียบโครงการที่มีกลไกธรรมาภิบาลกับโครงการทั่วไป พบว่า โครงการกลุ่มแรกสามารถลดปัญหาเหล่านี้ได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในประเด็นความพึงพอใจของผู้ใช้งานและความมั่นใจของประชาชนต่อการใช้จ่ายงบประมาณของรัฐ ผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับทฤษฎี Good Governance ที่ชี้ว่า ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และการตรวจสอบได้จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารงานภาครัฐ (UNDP, 1997; World Bank, 1992)

ที่สำคัญ โครงการที่มีการนำกระบวนการ Post-Occupancy Evaluation (POE) มาใช้ สามารถประเมินคุณภาพของอาคารได้อย่างเป็นระบบและช่วยให้เกิดการเรียนรู้เชิงนโยบายและเชิงวิชาชีพในการออกแบบอาคารในอนาคตอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของพรีเซอร์และวิสเซอร์ (Preiser & Vischer, 2005) ที่ระบุว่า การประเมินผลหลังใช้งานเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพของงานสถาปัตยกรรมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงระบบเพื่อให้เกิดการปฏิรูปอย่างเป็นรูปธรรม บทความนี้ขอเสนอแนวทางในการปรับปรุงระบบกำกับดูแลงานออกแบบในโครงการภาครัฐดังต่อไปนี้ เสนอให้กำหนดบทบาทของสถาปนิกและองค์กรวิชาชีพให้มีอำนาจร่วมตรวจสอบ TOR และแบบร่างสถาปัตยกรรมก่อนการเปิดประกวดราคา โดยเฉพาะในโครงการที่ใช้งบประมาณเกิน 50 ล้านบาท กลไกนี้จะช่วยปิดช่องว่างของการล่อลวง เพิ่มความโปร่งใส และยกระดับการแข่งขันในวิชาชีพให้เป็นธรรมยิ่งขึ้น ทั้งนี้ สามารถดำเนินการผ่านการปรับปรุงระเบียบการจัดซื้อจัดจ้างของภาครัฐ (พ.ศ. 2560) ได้โดยไม่ต้องออกกฎหมายใหม่ บังคับใช้ระบบ Post-Occupancy Evaluation (POE) เสนอให้กำหนดให้ “การจัดทำรายงานการประเมินผลหลังใช้งาน” เป็นเงื่อนไขก่อนการเบิกจ่ายงบประมาณก่อสร้างงวดสุดท้าย กลไกนี้จะทำให้หน่วยงานเจ้าของโครงการและผู้ออกแบบต้องรับผิดชอบต่อคุณภาพงานในระยะใช้งานจริง ไม่ใช่เพียงระยะส่งมอบ (Chaokromthong et al., 2025)

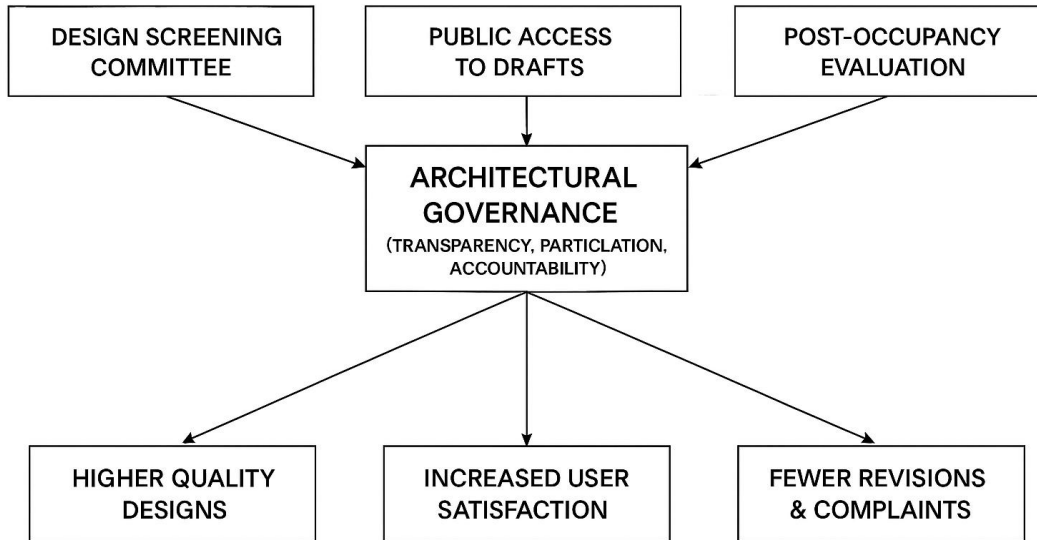
จัดตั้งศูนย์ประกันคุณภาพแบบสถาปัตยกรรมในภาครัฐภายใต้ความร่วมมือระหว่างสภาวิชาชีพ หน่วยงานด้านงบประมาณ และผู้ใช้งานปลายทาง เพื่อทำหน้าที่ควบคุมมาตรฐานงานออกแบบอย่างชัดเจน

การบูรณาการ BPE และ AQA เข้ากับระบบการจัดซื้อจัดจ้าง หน่วยงานจัดจ้างควรพัฒนาเกณฑ์มาตรฐานกลางสำหรับประเมินแบบก่อนประกวดราคา โดยอิงกับแนวทาง Architectural Quality Assurance (AQA) และ Building Performance Evaluation (BPE) เพื่อสร้างกลไกประกันคุณภาพที่เป็นรูปธรรม

สนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้ใช้อาคาร ควรมีนโยบายกำหนดให้ทุกโครงการที่มีงบประมาณเกินเกณฑ์ เช่น 50 ล้านบาทขึ้นไป ต้องเปิดเผยแบบและจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียก่อนการดำเนินการ

ข้อเสนอแนะเชิงวิชาชีพและเชิงนโยบาย การออกแบบอาคารราชการในอนาคตควรยกระดับจากการมองเป็น “การจัดซื้อแบบหนึ่ง” ไปสู่การเป็น “ภารกิจเชิงคุณภาพเพื่อสาธารณะ” โดยรัฐควรเปิดพื้นที่ให้สถาปนิกมีอาชีพได้มีบทบาทในฐานะ “ผู้ประกันคุณภาพทางพื้นที่และชีวิตของประชาชน” และไม่ควรถูกลดทอนบทบาทให้เป็นเพียงผู้รับจ้างทางเทคนิคเท่านั้น

Summary Diagram of Research Findings: Architectural Governance in Public Sector Design and Construction

ภาพ 4 แนวทางในการปรับปรุงระบบกำกับดูแลงานออกแบบในโครงการภาครัฐ

ที่มา: Created by the author using artificial intelligence (AI) tools, based on the author's research findings (August 2025)

กิติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของผลการศึกษาจากงานวิจัยเรื่อง “นวัตกรรมการเสริมสร้างธรรมาภิบาลเพื่อลดความเสี่ยงการทุจริตและประพฤติมิชอบของราชการส่วนภูมิภาคที่สังกัดกระทรวงมหาดไทย” ประจำปีงบประมาณ 2567” ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ได้สนับสนุนทุนอุดหนุนการทำกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยและนวัตกรรมแก่มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต โดยเผยแพร่ในรูปแบบร่างรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์เมื่อปี พ.ศ. 2568

หมายเหตุ : เนื้อหาบางส่วนขอบทความนี้ได้รับการพัฒนาจากรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ภายใต้โครงการ “นวัตกรรมการเสริมสร้างธรรมาภิบาลเพื่อลดความเสี่ยงการทุจริตฯ” (Chakromthong et al., 2025)

บรรณานุกรม

- Chaokromthong, K., Sinthao, N., & Team. (2025). *Innovation for strengthening good governance to reduce the risk of corruption and misconduct in regional government agencies under the Ministry of Interior*. Kasem Bundit University. (Research report funded by the National Research Council of Thailand (NRCT)).
- Choi, Y., & Kim, S. (2023). The impact of post-occupancy evaluation on improving the public-school design process in South Korea. *Journal of Public Architecture and Policy*, 17(1), 45–61.
- Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission [COSO]. (2017). *Enterprise risk management – Integrating with strategy and performance* (Vols. 1-3). American Accounting Association.
- Emmitt, S., & Gorse, C. A. (2003). *Construction communication*. Blackwell.
- Freeman, R. E. (1984). *Strategic management: A stakeholder approach*. Pitman.
- Kral, D. (2011). *GRC capability model “Red Book” 2.1*. Open Compliance and Ethics Group.
- National Anti-Corruption Commission. (2023). *Summary report on investigations and preventive measures in public procurement processes*. NACC Thailand.
- Office of the Public Sector Development Commission. (2017). *Governance handbook for public agencies*. OPDC Thailand.
- Preiser, W. F. E., & Vischer, J. C. (2005). *Assessing building performance*. Elsevier.
- State Audit Office of the Kingdom of Thailand. (2022). *Report on the audit of public construction projects at risk of inefficient budget spending*. State Audit Office of the Kingdom of Thailand.
- State Audit Office of the Kingdom of Thailand. (2023). *Annual performance report for fiscal year 2022*.
<https://www.audit.go.th/th/...>
- United Nations Development Programme [UNDP]. (1997). *Governance for sustainable human development*.
<https://www.undp.org/publications/governance-sustainable-human-development>
- Wiewiora, A., Trigunaryah, B., Murphy, G., & Coffey, V. (2014). Interactions between organizational culture, trust and performance in Australian construction projects. *Construction Management and Economics*, 32(10), 1019–1036.
- World Bank. (1992). *Governance and development*. The Organization.